

HANGON HAUENSUOLEN TUTKIJOITA JA PUHDISTAJIA

il 4.4.2026

Tähän artikkeliin on kerätty useimmat Hauensuolesta kirjoittaneet tai sitä tutkineet henkilöt. Lähtökohtana oli selvittää, mitä eri aikoina on kerrottu hakkausten peitteistä; katajat, jäkälät, sammaleet, levät ja bakteerit. Samalla tuli esiin erilaisia hakkausten hoitotapoja alkaen kivensirulla hankaamisesta, teräsharjoista, suolahaposta, lipeästä, hammasharjoista, puutikuista, muovilla tai savella peittämisestä aina etanolipuhdistukseen. Samalla tulivat esille arkeologiset kaivaukset Hauensuolen vesialueella, arkeologiset sukellukset, erilaiset hakkausten dokumentointihankkeet, viranomaisten hoitosuositukset ja -rajoitukset. Aktiivinen hoito, ensisijaisesti harjaus, alkoi noin 130 vuotta sitten.

1. **Olaus Magnus**, katolinen piispa. Vuonna **1550**, ensimmäinen todella ylistävä kirjallinen kuvaus Hangon satamasta eli kokonainen luku Hauensuolesta kirjassa "*Historia de gentibus septentrionalibus*". Sen koristeena on vinjettikuva Hangon kuvitteellisesta satamasta. Hän mainitsee, että saarella on paljon Götan ja Svean sankareiden vaakunahakkauksia. Hän ei kuitenkaan koskaan käynyt paikalla, joten hänen tekstinsä ja vinjettikuvan todistusvoima on aika heikko.
2. **Mikael Wexonius, aateloituna Gyldenstolpe**, Turun yliopiston oppinut professori. Vuonna **1650** ilmestyi lyhyt kirjallinen kuvaus Hangosta teoksessa "*Sveciae et Aboae*". Hän mainitsee, että saarella on "*kuninkaiden ja korkean aatelin vaakunoita kallioon kaiverrettuna*". Hän ei myöskään käynyt paikalla, joten lausahdus perustuu muiden kertomaan tai Olaus Magnuksen tekstiin.
3. **Vanhin tunnettu kuvaus kalliohakkausten puhdistamisesta** on Rödhamnista Ahvenanmaalta. Kenraalimajuri Arvid Forbusin [myös Forbes] (1598-1665) vaakunahakkaus oli tehty sinne syyskuussa 1647. Hänen kirjanpitäjänsä Jonas Johan Wassonius saapui paikalle kenraalimajurin vaimon Margareta Boijen kanssa joitakin vuosia myöhemmin. Tarkkaa aikaa ei tiedetä, mutta se on välillä **1650-1665**. Wassonius kertoo kirjeessään Forbusille, kuinka hän löysi Forbusin nimen ja vaakunan kalliosta. "***Nimi ja vuosiluku sekä vaakuna olivat suolaisessa vedessä kasvaneen vihreän sammaleen peittäminä, ikään kuin liman peitossa. Siinä istuin pitkän päivän, otin kivensirpaleen, viilasin ja raaputin sammaleen pois, kiillotin nimen ja vaakunan, jolloin ne näkyivät***

puhtaina ja kirkkaina. Ne olivat kalliassa niin syvällä kuin kivenhakkaaja oli ne tehnyt. Tunsin suurta iloa siitä, että sain viilata puhtaaksi ja kiillottaa kirkkaaksi sen mitä rakastin niin paljon, sillä kaipasini pääseväni vaimoni ja pienten lapsiraukkojeni luokse.”

Tämän arkistosta löytyneen kirjeluonnoksen raportoi Reinhold Hausen kirjassaan ”Namn- och vapenristningar på Ålands utskär (1925)”. Kuvassa Hausenin kirjaansa piirtämä kuva tästä Forbusin hakkauksesta. (ARF=Arvid, G=general, MAI= major)

4. **Sigfrid Lorentz Gahm**, (1725-1794) Ruotsin sotakollegion kirjuri, saapui 6. toukokuuta **1750** saarelle, missä hän joutui odottamaan 3 viikkoa suotuisaa tuulta. Odotusaikana hän tutki hakkauksia ja julkaisi kokemuksistaan 22.11.1750 artikkelin ”Lärda Tidningar” lehdessä. Hän kuvailee eloisesti löytämiään hakkauksia, mutta toteaa, että **vaikka kallio on vaakunoiden peitossa, ovat ne patinan ja sammaleiden tummentamia, joten piti hakea silmälasit esille**. Siten Gahm oli ensimmäinen, joka kommentoi kasvillisuutta ja tutki systemaattisesti hakkauksia ja julkaisi tuloksensa. Gahm mainitsee seuraavia nimiä, joita ei ole Hausenilla: Herman Toll, Cajanus Meijer, kookas Brahen sukuvaakuna kotkansiivillä ja Per Brahe latinalaisilla kirjaimilla, Sjöbald, Soopsche ja Trollien vaakuna.

Hän viittasi artikkelissaan ruotsalaisen maantieteilijän herra **Tuneldin** kirjaan ”*Inledning til geographien öfer Sverige*” vuodelta 1741, missä todetaan lakonisesti, että ”Hankoniemen kärki on hyvä satamapaikka”. Gahm oli eri mieltä: ”Minä en voisi kuvitella kurjempaa paikka edes viholliselleni”.

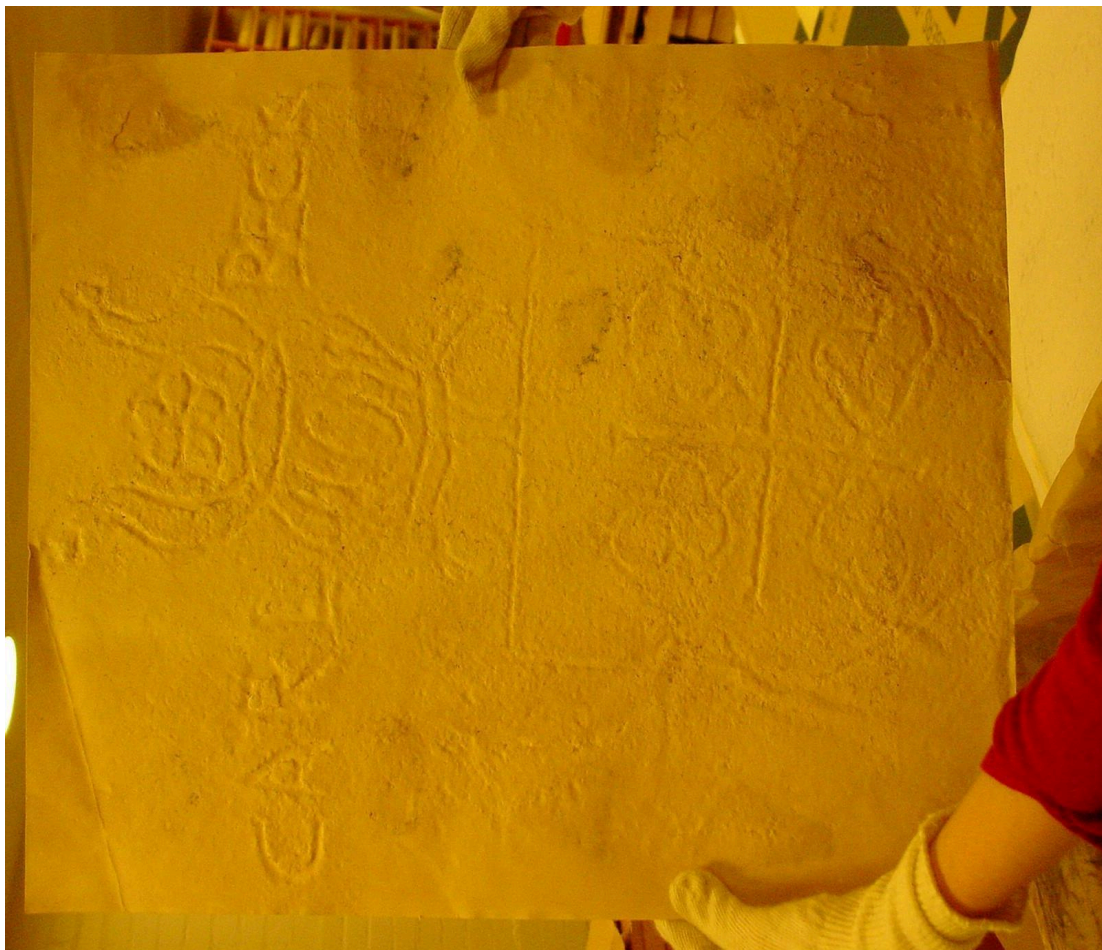
5. Seuraava kirjallinen maininta liittyy vuoteen (noin) **1850**. Seura-lehti kertoi no. 40 vuonna 1936, että ”...Itämaisen sodan aikoina tuhoutui kuitenkin suuri osa noista arvokkaista nimikirjoituksista, sillä ryssät olivat polttaneet tuliroviota juuri sillä paikalla, missä vanhimpia hakkauksia oli. Palaessa oli kallio rapautunut niin pahoin, että useat vaakunoista ja piirroksista ovat hävinneet. Erään lahjoituksen kautta on jälkipolvien tutkijoille kuitenkin jäänyt jokseenkin täydellinen selostus kalliosta olleista vanhoista piirroksista. Tarkoitamme meriväenluutnantti **Olf Cronstedtin** aikoinaan kopioimaa piirrosta, jota nykyään säilytetään Suomen tiedeseuran kokoelmissa. Tästä piirroksista käy selville ne vanhat vaakunakilvet ja piirrokset, mitkä ryssän tuhotyön takia hävisivät. Jos saamme luottaa Cronstedtin tutkimuksiin, olisivat vanhimmat vaakunapiirrokset jo pakanuuden ajoilta, siis ehkä rantojamme ryöstäneiden viikinkien ja kauppamiesten hakkaamia.”

Suomen tiedeseura ry, Finska Vetenskaps-Societeten r.f. perustettiin **1838** ja edellä kuvattu tulipalo oli kesällä **1854**. Carl Olof Cronstedt (nuorempi) (1800-1883) oli Venäjän armeijassa upseerina, joten on mahdollista, että hän olisi ollut Hangon linnoituksella komennuksella aikavälillä 1838-1854 ja tehnyt edellä mainitun piirroksen, jonka hän myöhemmin lahjoitti Suomen tiedeseuralle. Tiedeseuran vanha arkisto on nykyisin joko museoviraston tai kansallisarkiston hallussa. Etsintä ei ole vielä tuottanut tuloksia. Piirroksen löytyminen olisi pieni sensaatio. Gahm on ehkä kertonut joistakin näistä kadonneista hakkauksista, mutta kuvia hän ei piirtänyt.

6. Valtionarkiston ensimmäinen johtaja ahvenanmaalainen **K. A. Bomansson** (1827-1906) oli jo **1858** tutkimassa Hauensuolen hakkauksia. Krimin sota oli juuri päättynyt ja Hangon venäläisen linnoituskaupungin polttivat brittisotilaat 1855. Hausenin kirjassa on Bomanssonin määrittelemät ja piirtämät hakkaukset eritelty * merkillä. Niitä on 36 kappaletta. Bomansson innosti Hausenin jatkamaan tätä työtä, koska hänen oma näkönsä huononi. Bomansson on ensimmäinen arkeologian ammattilainen, joka kiinnitti Hauensuolen tutkimiseen huomionsa ja innosti nuoren alaisensa Hausenin samaan asiaan. Bomansson ei itse julkaissut tietävästi mitään Hauensuolelta. Hän erosi valtionarkiston johdosta jo 1869, mutta jatkoi tutkijantyötä yksityisesti.

7. **Hjalmar Appelgren-Kivalo**, (1853-1937) valtionarkeologi ja hänen veljenpoikansa **Conrad Appelgren**, (1834-1920) Hangon ensimmäinen asemapäällikkö, olivat molemmat kiinnostuneita Hauensuoesta. **Hjalmar Appelgren** vieraili Hauensuoella ainakin **1895**. Vuonna 1902 hän kirjoitti seuraavaa: ”*vierailin [Hauensuolen] hakkauksilla, ja tein lumppupaperimassan avulla kopioita kirjoituksista ja vaakunoista. Lisäksi tein kynällä piirroksen Knut Lilliaksen vaakunasta (se suurin)*” (Edgren, s. 14).

Alla on museoviraston v. 2004 ottama valokuva, joka esittää Hauensuoella lumppupaperista tehtyä pinnakkaisvedosta hakkauksesta. Niitä sanotaan olevan noin 100 kpl. Niiden sijoituspaikka on museoviraston arkisto. Olisi tärkeätä etsiä nämä vedokset, koska ne ovat tarkkoja kopioita hakkauksista 125 v. sitten. Arkistohaku on käynnissä Esimerkiksi vauriokartoituksessa niistä olisi apua.

Vedoksessa on Carl Melkersson Beckin vaakuna 1:1 vuodelta 1604. (Museoviraston raportti Hanko Hauensuo, 31.12.2019, kuva 3 b.)

Beckin puhdistettu hakkaus, joka oli edellisen kuvan "valumuottina". Puhdistamisen lähtökohtana oli oikealla näkyvän lainen harmaa pinta. (il 9.9.2025)

Vuonna 1903 Hjalmar pyysi kirjeessä Conradia jatkamaan hänen aloittamaansa Hauensuolen hakkausten kartoitusta. Kirjeessä hän mainitsi: *"Hakkausten joukossa on toki yhtä vanhoja ja tärkeitä vaakunoita kuin jo kartoitetut. Mutta ne pitää nähdä illalla, kun aurinko valaisee etelään kallistuvat kalliot."*

Conrad oli jo keväällä **1875** kirjoittanut Muinaismuistoyhdistykselle (Fornminnesföreningen), että Kuningattarenuorella ei ole kalliohakkauksia, joten osa siitä voidaan kesällä räjäyttää Hangon Granit Oy:n raaka-aineeksi. Hän huomautti, että hakkauksia on Vanhalla Tullisaarella ja Kobbenilla eli Hauensuoella. Hän lupasi samana kesänä tutkia niitä tarkemmin. Tämän mukaan Conrad saattoi olla se henkilö, joka kiinnitti setänsä huomion Hauensuoleen. Tosin Bomansson oli jo aiemmin aloittanut paikan tutkimisen.

Conrad oli aktiivinen puheenjohtaja Hangö Hembygdsforskningens vänner yhdistyksessä, jonka ohjelmassa olivat myös Hauensuolen hakkaukset. Tämä

yhdistys lähetti 1926 kirjeen Arkeologiselle komissiolle [nykyinen museovirasto]. Siinä todettiin hakkauksista: ”—*useat niistä ovat sammaleen peittämiä ja siten hoidon tarpeessa.*” Siihen kirjeeseen merkkasi komissiossa C.A. Nordman: ”*Kävin Hangossa ja annoin ohjeet koskien hakkausten harjaamista.*”

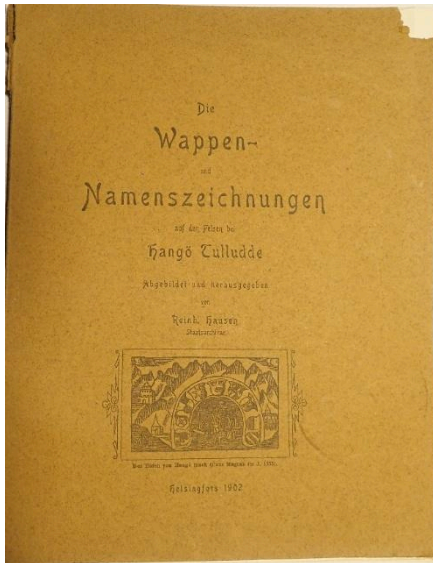
Pojalleen Armakselle Conrad aina sanoi, että Hauensuoli on *siunattua maata*. ”*Se on kaunein hautausmaa maan päällä, koska kuolleet ovat itse hakanneet hautakivet.*”

Conrad Appelgrenin tutkimustyöstä Hauensuolella ei löydy kirjallista aineistoa. Hänen poikansa artikkeleissa on piirroksia Hauensuolen hakkauksista, joten ne saattavat olla Conrad Appelgrenin käsialaa? Ehkä Hangon museon arkistossa on vielä löytämättä jotakin?

8. **Reinhold Hausen** (1850-1942) jatkoi Bomanssonin työtä sekä Hauensuolella että valtionarkiston johdossa. Heitä molempia yhdisti ahvenanmaalaisuus. Hausen osti vuonna 1892 Hermansöltä Tvärminnestä tilan, missä hän vietti innokkaana purjehtijana kesälomiansa. Hänen sanotaan viettäneen ”*viikkokaupalla aikaa Hauensuolen vanhassa satamassa*”, missä hän piirsi ja määritteli yli kaksisataa hakkausta. Hän ei mainitse hakkausten kunnosta mitään eikä kommentoi niiden pudistamista. On oletettavaa, että hän harjasi tai harjautti kasvustoa hakkauksista.

9.

Vuonna **1902** hän julkaisi saksankielisen kirjasen ”*Die Wappen-und Namenszeichnungen auf den Felsen bei Hangö Tulludde.*” Tämä oli ensimmäinen kattava dokumentaatio Hauensuolesta. Erityisen arvokkaita ovat hänen piirroksensa vaakunoista ja teksteistä. Hänen kiinnostuksensa kohteena olivat erityisesti aatelisvaakunat, koska hän oli tutkinut niitä kirkoissa. Hän ei arvostanut ”rahvaan” eli kauppiaiden piirroksia tai tavallisten ihmisten puumerkkejä. Toisaalta niiden tekijöiden tunnistaminen olisi ollut vaikeata tai mahdotonta.

Hän jakoi kaikkiaan 230 hakkausta 14 alueelliseen ryhmään. Pääosan vaakunahakkauksista hän on myös tunnistanut ja on liittänyt tekstiin kuolinvuoden ja tittelin.

Appelgrenit ja Hausen työskentelivät samoihin aikoihin Hauensuoella, mutta heidän mahdollisista yhteistyöstään ei ole mainintoja.

Hausen julkaisi vielä 1925 artikkelin Ahvenanmaan saariston kalliohakkauksista. Sen kopio on ”*Hauensuolen hakkausten esihistoriaa ja Reinhold Hausen*” artikkelin lopussa.

10. Conrad Appelgrenin poika **Armas Albert Appelgren**, (1883-1961) kirjoitti 1920-1930- luvuilla *Hangö* lehteen useita artikkeleita Hauensuoesta nimimerkillä A.A.A. Lehden numerossa 77. (15.7.1926) oli artikkelin otsikkona ”Hällristningar vid ”*Portus magnificus Hangoe*”. 26.2.1931 hän julkaisi ison artikkelin nimellä ”En märklig kronika i sten”. Artikkelissa oli piirroskuvia kahdeksasta vaakunasta sekä kolmesta tekstihakkauksesta.

Armas Appelgren ei tiettävästi itse tutkinut hakkauksia, mutta oli aktiivinen kirjoittaja, joka toi hankolaisille esille saarella havaittuja ilmiöitä kuten kasvillisuuden peittämät hakkaukset ja hakkausten ”vandalisointi” uusilla päällehakkauksilla. Voi olla, että hänellä oli isänsä tuottamaa materiaalia juttujen kirjoittamiseen.

11. Russarön päällikkönä vuosina 1927-1940 oli eversti **Jarl Christian Olin**. Hän oli ensimmäinen *mainittu henkilö*, joka puhdisti tai puhdistutti Hauensuolen hakkauksia kasvillisuudesta. Tarkka ajankohta ei ole tiedossa, mutta se on tapahtunut välillä 1927-1931. Yllä mainittu A.A.A kirjoitti artikkelissaan 26.2.1931: *"Numera ha emellertid hurtiga scouter i Hangö under fackmannedningen avlägsnat beläggningen varför ristningarna framträda rätt tydligt"*. [Äskettäin kuitenkin Hangossa reippaat partiolaiset ammattimaisen johdon alaisina poistivat hakkauksen päältä kasvustoa, minkä ansiosta kaiverukset erottuvat melko selvästi.]

Eversti Jarl Olin oli Hangon partiolaisten puheenjohtaja. Hangö lehden artikkelissa 8.7.1947 nimimerkki Charles sanoo Olinin olleen aloitteentekijä puhdistuksessa. Puhdistustekniikkaa ei kerrota. Samassa artikkelissa todetaan että *"hakkaukset ovat aivan surkeassa kunnossa, täysin jäkälän peittämiä ja lähes näkymättömiä"*.

12. **Birger Boström** (1899 -1994), eläköitynyt hankolainen historianopettaja ja rehtori ja silloinen Hangon museon intendentti, oli seuraava henkilö, joka organisoi Hauensuolen hakkauksen puhdistamista 1966-1967 Hangon kaupungin myöntämän avustuksen avulla. Työvoimana olivat "vapaaehtoiset" koululaiset. Tekniikkana oli hakkauksen pesu juuriharjalla ja laimennetulla suolahapolla, joka sitten huuhdottiin vedellä. Hangon Hembygdsforskningens vänner r.f. oli toteuttava organisaatio.

Puhdistuksen ohella kaikki saarten hakaukset pyrittiin valokuvaamaan sekä arkistoa että kirjaa varten. Valokuvaajista ahkerin oli vuonna 1966 **Sven Lindqvist**. **Viktor Lindholm** mainitaan myös kuvaajana. Näitä kuvia on noin 350. Kuvat on digitoitu vuoden 2026 alussa.

Puhdistuksen "sivutuotteena" Boström julkaisi 1968 kirjan *"Hankoniemi, vanhoja satamia ja kivipiirroksia"*, ruotsiksi ja suomeksi. Hän jakoi hakkaukset 10 alueeseen, selvitti niiden taustat ja sijoitti ne kartalle. Kartat, jotka olivat kirjan ovat edelleen hyödyllisiä, vaikkakin aika suurpiirteisiä. Kartat ilmestyivät kirjan liepeessä liitteenä. Hän myös satoi hakkaukset historiaan eli Ruotsin käymiin sotiin. Boström teki aika urakan 330 hakkauksen selvittämisessä. Hän teki myös arvauksia, koska ei ollut muuta mahdollisuutta hakea hakkauksen tekijää.

Boström etualalla ja koululaiset pesemässä hakkauksia vuonna 1966. Kohteena on "Jakten flickan" hakkaus saaren eteläpäässä. (Hangon museon kokoelma)

Hauensuolen suojelupäätös tuli 1967 ja Kekkonen allekirjoittama hakkaus *Suomen vaakuna* kruunasi Boströmin ponnistelut saarella 8.8.1967.

Arkeologinen komissio lähetti konservaattori **Veikko Kiljusen** valvomaan ja ohjaamaan Boströmin työtä. Raportissaan Kiljunen totesi, että *"hakkausten päällä oli niin paljon jäkälää ja sammalta, että osaa hakkauksista ei enää näkynyt"*. Joitakin hakkauksia oli hänen havaintojensa pohjalla yritetty **"parannella" lisähakkauksilla**. Kallioille oli tullut myös uusia hakkauksia. Kallioille oli tehty myös nuotioita. Vesi, kuumuus ja kylmyys rikkoivat kallion ja turmelivat hakkauksia.

Kiljunen ehdotti puhdistukseen seuraavaa: Jäkälä ja sammal poistetaan kastelulla ja harjauksella. Kasteluun käytetään vettä, laimennettua suolahappoa tai 7XCleaner ainetta.

Työkaluina käytettiin pehmeätä teräsharjaa ja pesusieniä. Huolellisen huuhtelun jälkeen voitiin hakkausurat maalata kevyesti punamullan ja mustan värin seoksella, joka kiinnitettiin emulsiofiksatiivillä, jotta saataisiin parempia

valokuvia. Mustan värin käyttö lopetettiin 1989, koska se oletettavasti kuumensi auringossa kalliopinnan. Sen korvasi kuitenkin musta jäkälä!

Vuosina **1975 ja 1976** tutkittiin **Hauensuolen satama-alueen (kanava) pohjasta** noin 13% käsin kaivamalla veden alla. Tekijänä oli Museoviraston merihistorian toimisto. Kumpanakin vuonna töitä tehtiin kolmen viikon ajan kolmen sukeltajan voimin. Sukelluksissa oltiin yhteensä 193 tuntia. Raportin siitä julkaisi 23.10.1978 **Peter Norman**. Raportti on luettavissa Hangon kirjastossa nimellä "Gäddtarmen, en gammal hamnplats vid Hangö, rapport om utgrävningarna."

Kaivuutyö oli raskasta ja vaikeata, koska vesi sameni kaivettaessa näkymättömäksi, mikä hidasti kaivamista veden alla. Veden syvyys oli 0,5-2 metriä. Esinelöytöjä tehtiin eniten Hauensuolen kanavan eteläpäästä. Nykyisen laiturin alue oli lähes tyhjä esineistä.

Löytöinä mainitaan raportissa mm. liitupiiput, lasifragmentteja, sorvattuja puuesineitä, lasitettuja kolmijalkapatojen fragmentteja. Liitupiippujen pesiä löytyi 98 kpl ja varren osia 456 kpl. Esineet ajoitettiin 1500 ja 1600-luvuille. Liitupiiput olivat halpoja ja niitä käytettiin vain muutamia kertoja. Tämä selittää niiden suuren määrän. Liitupiipuissa on usein valmistajan merkki, joten ne oli helppo ajoittaa. Valmistusmaina olivat Englanti ja Hollanti.

Kaivauksissa löytyi myös noin 40 litraa nisäkkäiden luita, mikä antoi kuvan sen ajan merenkulkijoiden aterioista. Hauensuolen eteläpää oli 1600-luvulla vilkkaassa käytössä.

Tämä **arkeologinen kaivaus** saattoi olla museoviraston suurin työtehtävä Hauensuolen alueella. Raportissa todetaan, että imuruoppaus olisi ollut tehokkaampi menetelmä, mutta siihen ei ollut varoja käytettävissä. Koska pääosa Hauensuolen sataman pohja-alueesta on edelleen tutkimatta, voisi imuruoppauksella tutkia eteläpäästä lisää. Siellä on myös tutkimatta iso kasa kalkkikiveä, joka on tuotu Virostä tai Gotlannista.

Vuonna **1981** museovirasto ja Hangon kaupunki sopivat, että **Hangon kaupunki vastaa hakkausten hoidosta perustuen museovirasto ohjeisiin**. Toimenpiteitä seurattiin vuotuisilla raporteilla. Museovirasto toimitti maalin, joka perustui

punamultaan. Maali pysyi hakkauksissa vain noin 3 vuotta. Suolahapon sijaan käytettiin hakkausten pesuun lipeää. Silloin ei tiedetty, että lipeä on myös lannoite, joten sillä pestyihin laikkuihin iski sitkeä vihertävä kasvusto, joka näkyy edelleen alueella. Tämä sopimus raukesi käytännössä noin vuonna 2000, kun kajoaminen hakkauksiin kiellettiin.

Uutena puhdistusmenetelmänä kokeiltiin hakkausten peittämistä mustalla muovilla 3 vuoden ajaksi. Se toimi, mutta kasvusto uusiutui nopeasti ja hakkausten peittäminen oli työlästä tuulisella saarella.

13. **Birgitta Ekström ja Marketta Wall** jatkoivat Boströmin työtä Hangon museon johtajina ja työntekijöinä. Työ koostui hakkausten puhdistamisesta ja maalaamisesta aika ajoin eli monta kertaa.

Birgitta Ekström julkaisi vuonna 1980 Västnylandsk Årsbokissa artikkelinsa ”*Är vapenskölderna vid Gäddtarmen ett negligerat kulturminne?*” [*Ovatko Hauensuolen vaakunahakkaukset aliarvostettu kulttuurimuisto?*]

Hän kritisoi artikkelissaan sitä, että valtio eli museovirasto ei ole rahoittanut Hauensuolen puhdistustyötä, joten Hangon kaupunki on joutunut sen kustantamaan.

Hän pohtii myös kysymystä, mikä on alueen vanhin hakkaus. Hausenin mukaan se olisi tuntemattoman tekijän hakkaus vuodelta 1505. Ekströmin mukaan siinä on vuosiluku 1508.

Boström oli tulkinnut Mårten Lax'in vaakunan vuosiluvuksi 1467. Ekströmin mukaan se voisi olla myös 1746 tai 1.7.46?

Ekström kirjoittaa, että Boströmin työn jälkeen (1966-68) ei kukaan huolehtinut hakkauksista, joten uusi sammal kasvoi nopeasti hakkausten päälle; osa niistä katosi näkymättömiin.

1970-luvun lopulla Hangon museo teki systemaattisia puhdistuksia lipeän avulla, joten taas saatiin tunnetut hakkaukset näkyville. Samalla löytyi hakkauksista uusia numeroita eli vuosilukuja. Samoin paljastui, että joissakin tapauksissa oli jääkauden aikainen kallionaarmu maalattu osaksi vaakunaa. Ekström piti puhdistustyötä riskipitoisena, koska oli putoamisvaara, samoin lipeä oli liukasta ja tuloksena oli pudistajan lipeäkylpy.

Ekström olettaa artikkelissa, että kaikkein vanhimmat hakkaukset ovat sisempänä ja ylempänä saarella, koska maa on noussut 400 vuoden aikana noin 2 metriä.

Viimeiset suuret puhdistukset ja maalaukset punamullalla tehtiin kesällä **1989** Hangon museon ”virkatyönä”. Puhdistus tehtiin lipeällä hammasharjan avulla Museoviraston valvonnassa.

Työtä valvoi puhdistusprojektin vetäjänä hankolainen **Lena Sihtola**. Hän sanoi HS:n haastattelussa (12.6.1989): *”Suurena apuna on ollut vuodelta 1902 peräisin oleva Reinhold Hausenin kirja, johon kivipiirroksia on tallennettu lähes piirun tarkkuudella. Se on minun raamattuni täällä heraldiikan paratiisissa”*.

Puhdistusten jälkeen sekä **Birgitta Ekström** että unkarilainen **István Kecskeméti** valokuvasivat systemaattisesti kaikki maalatut hakkaukset. Kuvat, noin 500 kpl, ovat Hangon museon arkistossa.

Professori Torsten Edgren työskenteli vuosina 1972 -1992

Museoviraston tutkimusosaston johtajana ja sen jälkeen arkeologian osaston johtajana, kunnes jäi eläkkeelle 1999. **Hän oli avainhenkilö, joka ohjasi ja päätti Hauensuolen hoitoasioista.**

Professori **Torsten Edgren** julkaisi artikkelinsa ”Gäddtarmen vid Hangö, Ett bildgalleri från historisk tid” vuonna 2000 museoviraston raportissa ”Ristad och målad” (s. 9-18). Se perustui **1998** pidettyyn pohjoismaiseen Suomussalmella pidettyyn arkeologian seminaariin. Artikkelin on hyvä yhteenveto Hauensuolen historiasta ja kalliohakkauksista saaristossa.

Kuriositeettina artikkelissa mainitaan, että 1980-luvulla aiottiin jatkaa Kekkonen aloittamaa perinnettä. Museovirasto (eli Edgren itse!) oli myöntänyt luvan presidentti Mauno Koiviston nimikirjoituksen hakkaamiselle Hauensuolelle. Työtä ei kuitenkaan koskaan aloitettu. Näin Suomen ”Mount Rushmore” jäi syntymättä!

Edgren kertoo artikkelissaan, että Hauensuolta vastaava kalliohakkausalue löytyy Ruotsista Bohuslänin Fjällbackan kahdesta saaresta. Pääosa niistä on jyllantilaisten talonpoikien, kalastajien ja kauppiaiden merkkejä 1500-1600

luvuilta. [Alueella on kirjattu 1240 kalliohakkausta. Hauensuolen hakkaukset, joita on 339, ovat pääosin sotilaiden tekemiä tai teettämiä. il]

Museovirasto teki myös tarkastuskäyntejä saarella. Vuoden 1997 käynnin perusteella valmistui 1998 **Päivi Maarasen** ja **Marianne Schauman-Lönnqvistin** nimissä julkaistu saaren tutkimus ja hoitosuunnitelma.

Edgrenin aikana 1997 todettiin museovirastossa, että on parasta antaa hakkausten olla hoitamatta ja niihin kajoaminen kiellettiin. Pelkona oli, että hankaava puhdistus vahingoittaa kalliopintaa ja hakkausuraa. Myöskään suolahappoa tai lipeää ei enää suositeltu pesunesteeksi. Samoin hakkausten maalaaminen kiellettiin. Seurauksena oli Hangon museon vetäytyminen Hauensuolen hoidosta.

Samalla Edgren kuitenkin raportissaan mainitsee, että *"saarella on monia ongelmia ja että hakkausten tila on heikompi kuin koskaan. Tämä johtuu useasta tekijästä, jotka yhdessä muodostavat uhkan niiden säilymiselle. Yhtenä syynä on tosiasia, että lämpimät talvet ovat lisänneet jäkälän kasvua. Toisena syynä on ympäristön happamuuden lisääntyminen ja muut kemialliset prosessit, jotka nopeuttavat kalliopinnan rapautumista."*

Hänen johtopäätöksensä oli: ***"kun meillä ei ole kokemusta siitä mitä pitäisi tehdä, jätetään hakkaukset rauhaan", ja annetaan jäkälän kattaa hakkaukset, sillä se takaa kuitenkin hakkausten säilymisen."***

Hän ei perustele tätä väitettä millään tutkitulla tiedolla. Voidaan myös olettaa, että koska museovirastolla ei ollut määrärahoja, millä voitaisiin hakkauksia hoitaa, oli helppoa päättää, että kukaan ei saa niitä puhdistaa.

Vuosina 2003-2004 kalliohakkauksia dokumentoitiin osin EU-rahoituksella kalkkipaperille RANE (Rock Art in Northern Europe)-projektiin liittyen. Museovirasto oli mukana tässä hankkeessa. Sen tuloksia Hauensuolen osalta ei ole löytynyt.

Museovirasto kävi kuvaamassa saaren hakkauksia:2003 **Helena Taskinen**, 2007 **Soile Tirilä**, 2012 **Teija Tiitinen** ja **Hannu Vallas**, joka otti myös ilmakuvia ja **Maija Matikka** 2019. Kuvia on nähtävissä Finna.fi osoitteessa hakusanalla Hauensuoli. Niistä näkyy, miten kasvillisuus hitaasti peittää hakkauksia. Tosin

saarella on myös paikkoja, missä sammaleet eivät menesty. Ehkä siksi juuri näille aluille on aikanaan hakattu useimmat hakkaukset.

Vuonna 2007 Museoviraston Meriarkeologian yksikkö teki **Rami Kokon** johdolla Hauensuolen **meriarkeologisia tutkimuksia** mm. viistokaiulla ja sukeltamalla alueen hyllyille. Kalliohakkaukset eivät olleet tässä tutkimuksessa mukana. Tutkimusraportti "*Hauensuolen muinaisjäännöksen suoja-alueen arkeologinen vedenalaisinventointi 19.9.-21.9.2007*" sisältää myös katsauksen saaren hoitohistoriaan. Raportti löytyy museoviraston sivuilta.

Vuonna **2007** oli teknillisen korkeakoulun ja museoviraston yhteinen hanke, minkä lopputuloksena olisi ollut hakkausten tarkka sijaintikartta 3D mallissa. Työ taisi jäädä kesken, koska siitä ei löydy merkintöjä.

Osana EU:n BACES ohjelmaa (Interreg IV A ohjelma, 2010-2013) saarelle **pystytettiin opastustauluja**, jotka auttavat kävijää etsimään hakkauksia. Taulut ovat pääosin edelleen olemassa. Tosin ne kuvaavat sitä aikaa, jolloin hakkauksia puhdistettiin ja maalattiin. Nyt osa niissä kuvatuista hakkauksista on taas kasvuston peitossa.

Jossakin vaiheessa vuosituhatosen vaihteessa saaren hallinta siirtyi Metsähallitukselle, mutta arkeologinen valvonta jäi museovirastolle. Vuosina 2000-2023 ei saarella kajottu hakkauksiin eli "ruususen unta" jatkui Hauensuolella taas yli 20 vuotta.

14. **Hangan museon ystävät ry** (HMY) oli seuraava yrittäjä vuonna 2019. Silloin kasvusto (jäkälät, sammaleet, katajat) oli taas peittänyt suuren osan hakkauksista ja niiden maalaukset olivat pääosin irronneet.

Yhdistys lähti liikkeelle otsikolla "*Pelastetaan Hauensuoli*". HMY kokosi eri osapuolet seminaareihin, joissa pohjustettiin saaren tulevaisuutta ja työnjakoa:

- museovirasto (muinaismuistojen valvoja, lupaviranomainen),
- aluemuseo (paikallinen valvoja),
- metsähallitus (saaren "omistaja", vastaa mm. infrastruktuurista),

- Hangon kaupunki ja -museo (matkailuintressi, paikallishistoria)
- HMY, huolestunut kansalaisjärjestö, joka halusi tehdä jotakin.

Ensimmäinen konkreettinen toimi oli **Janna Lundin** vuonna 2022 museoviraston apurahalla tekemä hakkausten **vauriokartoitus**. Metsähallitus, joka hallinnoi saarta, teetti saaren **kasvillisuustutkimuksen**, missä ei löytynyt sellaisia kasvustoja, joita olisi erikseen suojeltava.

Metropolia ammattikorkeakoulu teki HMY:n tukemana fotogrammetrisiä kuvauksia saarella **Ale Torkkelin** (2021-2022) johdolla sekä valmisti Hauensuoli-aplikaation hakkauksista päätelaitteelle Hangon museoon. Dronekuvauksiakin tehtiin useita. **Tapio Kekkonen** kuvasi hakkauksia ennen mitään hoitoa vuonna 2022.

Vuonna 2023 HMY allekirjoitti nk. ”**adoptoi muinaismuisto**” sopimuksen aluemuseon kanssa. Siinä HMY sai luvan toimia saarella ja tehdä ennalta sovittuja hoitotoimia siellä. Vuosittain osapuolet sekä sopivat tulevat tehtävät että arvioivat tehtyä työtä ja sen tuloksia. Tässä historia toisti itseään, mutta Hangon kaupungin tilalle tuli HMY.

Koska tavoite oli saada ainakin osa hakkauksista näkyville, oli ratkaistava soveltuva puhdistusmenetelmä. Se löytyi Ruotsin museolaitoksen ”*Ren sten*” projektin raportista. Päättökijana projektissa oli **Eva Ernfridsson**.

Tutkimuksessa **etanoli** osoittautui tehokkaaksi, turvallisiksi sekä edulliseksi hakkausten puhdistus- ja hoitomenetelmäksi. Menetelmä vaatii noin kahden vuoden ajan ja noin 4 etanolikäsittelyä hakkausta kohti. Joillakin alueilla (vain keltajäkälää) riittää yksi käsittely, toisilla tarvitaan jopa kolme vuotta ja kuusi käsittelyä. On selvää, että kasvusto palaa jonkin ajan kuluttua entiselleen. Siksi käsittely on syytä uusia 3-5 vuoden välein.

Saarella on myös hakkauksia, joiden päälle valuu humuspitoista sadevettä ja sen mukana epäorgaanisia aineita. Näihin ei etanolipuhdistus vaikuta.

Koska saarella oli edelleen täydellinen kajoamiskielto, tehtiin näytöt etanolipuhdistuksesta muualla Hangon kallioilla. Nämä näytöt vakuuttivat museoviranomaiset niin, että 2023 HMY sai luvan tehdä näytön Hauensuolen ”uusilla” (1900-luvulta) hakkauksilla eli 3 kpl sekä tekstimuotoisella ”Jakten

flickan” hakkauksella (1754) . Tämä onnistu hyvin ja 2024 aloitettiin systemaattinen puhdistus sovitun mukaisilla nimetyillä hakkauksilla ja alueilla.

Kesällä 2022 Hangon kaupungin mittamies **Ari Talsa** GPS mittasi noin 20 hakkausta ja kesällä 2025 noin 20 lisää. Tarkkuus on noin 5 cm.

Taloudellista tukea HMY on saanut museovirastolta (vauriokartoitus), Hangon kaupungilta sekä Aktia-pankin säätiöltä.

Nk. Kekkonen hakkaus (1967) oli ensimmäisessä koepuhdistuksessa mukana. Reunoista näkyy lähtökohta. Hakkausta puhdistettiin osissa, jotta olisi verrokkialueita. Siksi yläosa on vielä loppusilausta vailla syksyllä 2025.

Näiden etanolipuhdistusten tavoitteena oli saada näkyville ensisijaisesti nk. opastuspolun hakkaukset. Kohteet sovittiin museoviranomaisten kanssa. Kun otetaan huomioon ne hakkaukset, jotka luonnostaan olivat puhteita, tuli etanolikäsittelyn piiriin noin 30 hakkausta. Varmistettuja hakkauksia on nyt 44. Määrä todennäköisesti laajenee 2026 vielä noin 10-15 hakkauksen puhdistamisella. Tällä menettelyllä saadaan pari kalliopintaa tasaisen puhtaiksi, eikä synny ”laikkuja” kuten aikaisemmissa puhdistuksissa.

Syksyllä 2025 oli pääosa HMY:n puhdistusprojektin työstä tehty ja saari on kesällä 2026 esittelykunnossa siellä vieraileville. Hakkauksilla on numeroidut merkkikivet, joiden avulla vierailija voi selvittää kuka on hakkauksen takana. QR-koodiin perustuva ”kännykkäopastus” on myös tarjolla.

Adoptiomalli on toiminut hyvin. Se antaa viranomaisille päätösvallan siihen mitä, miten ja milloin tehdään. Toisaalta kansalaisaktiivisuuden talkootyö on valtiolle edullista ja ehkä ainoa mahdollisuus hoitaa puhdistusta. Paikalliset ihmiset ovat kiinnostuneita kehittämään oman alueensa muinaismuistoa kiinnostavaksi vierailukohteeksi.

Aktiivisimmin yhdistyksestä osallistuivat **Yrjö Sahlstedt, Johan Signell ja Ilkka Linnakko** puhdistusprojektiin alkaen vuodesta 2019. Nyt yhdistys hakee uusia voimia, jotta mahdolliset lisäpuhdistukset ja puhdistettujen ylläpito jatkuisivat ilman 20 vuoden katkosta.

HAASTE: Kun kasvusto ja sen juuret aiheuttavat kalliopinnan mikrohalkeamiin kohdistuvia kemiallisia rektioita, edistävät ne pinnan kemiallista rapautumista. Rapautuminen on suurin uhka hakkauksille. Tämä tosiasia kääntääkin Edgrenin väitteen ”*sammaleiden antamasta takuusta hakkausten suojelemisessa*” toisin päin. **Hakkausten puhdistus ehkäisee kemiallista rapautumista ja on siten suojelutoimi.** Samoin kasvuston poisto vähentää nk. pakkasrapautumista.